HOZIRGI O‘ZBEK QISSALARIDA QIZLAR OBRAZI, SHA’NI VA QADR-QIMMATINING BADIIY TALQINI

O‘rmanova Feruza Husan qizi
Xolbozorova Sarvinoz
O‘zbekiston milliy pedagogika universiteti talabalari.

https://doi.org/10.5281/zenodo.24029103

Annotatsiya*. Maqolada hozirgi o‘zbek nasrida qizlar obrazining badiiy talqini, ularning sha’ni, qadr-qimmati va shaxsiy tanloviga munosabat masalalari yoritiladi. Badiiy matnda qiz qahramonning ruhiy olami, oila va ijtimoiy muhit bilan munosabati, adolatsizlikka qarshi ichki munosabati hamda o‘zligini anglash jarayonini tahlil qilish mezonlari ko‘rib chiqiladi. Jamila Ergashevaning “Ajdarko‘l” qissasi qissa janrida ayol-qiz taqdirini o‘rganishga doir manba sifatida qayd etilib, zamonaviy nasrdagi psixologizm va ijtimoiy muammo uyg‘unligiga e’tibor qaratiladi. Maqola qiz obrazini faqat jabrlanuvchi timsoli emas, balki o‘z qarashlari va ichki qarshiligiga ega badiiy shaxs sifatida talqin etish zarurligini asoslaydi.*

Kalit so‘zlar: *hozirgi o‘zbek qissachiligi, qiz obrazi, sha’n, qadr-qimmat, ayol ruhiyati, psixologizm, ijtimoiy muhit, shaxs erkinligi, badiiy talqin.*

Аннотация*. В статье рассматриваются художественная интерпретация образа девушки в современной узбекской прозе, а также вопросы чести, достоинства и личного выбора героини. Анализируются её внутренний мир, отношения с семьёй и социальной средой, реакция на несправедливость и процесс самопознания. Повесть Джамили Эргашевой «Аждаркўл» обозначается как один из источников для изучения женской судьбы в узбекской прозе. Подчёркивается необходимость изображать девушку не только как жертву обстоятельств, но и как самостоятельную личность со своими убеждениями и внутренним сопротивлением.*

Ключевые слова: *современная узбекская повесть, образ девушки, честь, достоинство, женская психология, психологизм, социальная среда, личная свобода, художественная интерпретация.*

Abstract*. This article examines the literary representation of girls in contemporary Uzbek prose, focusing on dignity, personal worth, and individual choice. It considers the heroine’s inner world, relationships with family and society, responses to injustice, and process of self-awareness. Jamila Ergasheva’s novella “Ajdarko‘l” is identified as a relevant text for studying women’s experiences in Uzbek prose. The article argues that a girl character should be interpreted not merely as a victim of circumstances, but as an individual with her own beliefs, agency, and inner resistance.*

Keywords: *contemporary Uzbek novella, girl character, honor, dignity, female psychology, psychologism, social environment, personal freedom, literary interpretation.*

Asosiy matn

Hozirgi o‘zbek nasrida inson qadr-qimmati, oilaviy munosabatlar va shaxsning jamiyat bilan aloqasi muhim badiiy masalalardan sanaladi. Ayniqsa, qizlar obrazining talqinida sha’n, or-nomus, shaxsiy tanlov va ijtimoiy kutilmalar o‘rtasidagi munosabatlar alohida ahamiyat kasb etadi.

Qissa janri qahramon hayotidagi muayyan burilish, ruhiy ziddiyat yoki ijtimoiy muammoni ixcham, lekin mazmunan teran yoritish imkonini beradi. Shu bois qiz qahramonning tashqi taqdiri bilan birga uning ichki kechinmalari va o‘zligini anglash jarayonini tahlil qilish zarur.

Qizning sha’ni va qadr-qimmati badiiy asarda faqat atrofdagilarning unga munosabati orqali emas, balki qahramonning o‘zini qanday anglashi, o‘z huquq va istaklariga qanday qarashi orqali ham ochiladi. Agar voqealar davomida qahramonning ovozi eshitilmasa yoki u faqat boshqa personajlar qarorining natijasida harakat qilsa, obrazning mustaqilligi cheklangan holda qolishi mumkin. Aksincha, uning fikrlashi, ikkilanishi, tanlov qilishi va o‘z qarashlarini himoya etishi xarakterga ruhiy chuqurlik bag‘ishlaydi. Shu ma’noda qiz obrazi badiiy matnda ijtimoiy muammoni ko‘rsatuvchi vosita bo‘lish bilan birga, individual taqdir egasi sifatida ham namoyon bo‘lishi lozim.

Qizlar taqdiriga ta’sir ko‘rsatuvchi omillardan biri oilaviy muhitdir. Oila mehr, himoya va ma’naviy tayanch manbai bo‘lishi mumkin; ayrim vaziyatlarda esa eskirgan qarashlar, tengsiz munosabat yoki shaxsiy tanlovni tan olmaslik qahramonning ruhiy ziddiyatlarini kuchaytiradi.

Badiiy tahlilda ushbu holatlarni bir yoqlama baholashdan qochish kerak. Muhimi, yozuvchi oilaviy qadriyatlar va ijtimoiy me’yorlarning qahramon hayotiga ta’sirini qanday ko‘rsatishi, qahramon esa shu sharoitda qanday munosabat bildirishi va qanday o‘zgarishlarni boshdan kechirishidir.

Hozirgi o‘zbek nasrida ayol-qizlar ruhiyatini tasvirlashda psixologik tahlilning ahamiyati ortib bormoqda. Ichki monolog, dialog, sukut, xotira, badiiy detal va muallif nutqi qahramonning aytilmagan kechinmalarini ochishga xizmat qiladi. Qahramonning sukuti har doim ojizlikni, qarshiligi esa doim g‘alabani anglatmaydi; bu belgilar asarning umumiy konteksti bilan bog‘liq holda sharhlanishi lozim. Psixologik tahlil qizning tashqi vaziyatga munosabatidan uning ichki olamiga yo‘l ochadi va obrazning ishonarliligini kuchaytiradi.

Jamila Ergashevaning “Ajdarko‘l” qissasi o‘zbek qissachiligida ayol obrazini o‘rganish doirasida e’tiborga olinadigan asarlardan biridir. Mazkur asarni tahlil qilishda qahramonlarning o‘zaro munosabatlari, voqealar rivojida ayol personajlar egallagan o‘rin va muallifning badiiy tasvir usullariga e’tibor qaratish mumkin. Qahramon sha’ni yoki qadr-qimmati bilan bog‘liq xulosalar esa qissaning aniq epizodlari, dialoglari va matniy dalillari bilan mustahkamlanishi kerak. Shundagina asar tahlili umumiy mulohazadan ilmiy asoslangan talqinga aylanadi.

Qiz obrazini o‘rganishda ijtimoiy muhit va shaxsiy erkinlik o‘rtasidagi munosabat ham muhimdir. Ta’lim olish, kasb tanlash, o‘z fikrini bildirish va kelajakni belgilash imkoniyatlari qahramonning o‘zligini anglash jarayoni bilan chambarchas bog‘liq. Badiiy asarda qizning tanlovi jamiyatdagi kutilmalar bilan to‘qnashganda, konflikt faqat tashqi qarama-qarshilik sifatida qolmay, ruhiy kurashni ham yuzaga chiqaradi. Qahramonning bu jarayondagi o‘zgarishlari uning xarakter evolyutsiyasini ko‘rsatadi.

Mavzuni tadqiq etishda obrazning badiiy vazifasi, ruhiy kechinmalari, nutqiy individualligi va syujetdagi ishtirokini birgalikda tahlil qilish maqsadga muvofiq. Shuningdek, qissa janrining ixcham kompozitsiyasi qahramon taqdiridagi muhim burilishlarni qanday ajratib ko‘rsatishi, muallif badiiy detallar orqali qanday ma’no qatlamlarini yaratishi ham e’tibordan chetda qolmasligi kerak. Qiz obrazi atrofidagi ijtimoiy muammo qahramonning o‘ziga xosligini so‘ndirib qo‘ymasligi, aksincha, uning individual ovozi orqali yanada teran ochilishi zarur.

Xulosa qilib aytganda, hozirgi o‘zbek qissalarida qizlar obrazi, sha’ni va qadr-qimmatining badiiy talqini inson, oila va jamiyat munosabatlarini o‘rganish uchun dolzarb yo‘nalishdir. Qahramonni faqat jabrlanuvchi sifatida emas, balki o‘z dunyoqarashi, istaklari va hayotiy tanlovlariga ega shaxs sifatida talqin qilish badiiy tahlilning muhim mezonidir. Kelgusidagi tadqiqotlarda tanlangan qissalardan aniq matniy misollar keltirish, qahramonlar nutqi va ruhiy holatini qiyoslash hamda asarlarning nashr ma’lumotlarini tekshirish maqolaning ilmiy asoslanganligini oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ergasheva, J. “Ajdarko‘l” (qissa). Ziyouz elektron adabiy portali.
2. Quronov, D. Adabiyot nazariyasi asoslari. — Toshkent, 2018.
3. Yo‘ldoshev, Q. Yoniq so‘z. — Toshkent: Yangi asr avlodi, 2006.
4. Normatov, U. Nafosat gurunglari. — Toshkent: Muharrir, 2010.
5. Burxanova, F., Xamraqulova, M. “Zulfiya Qurolboy qizi hikoyalarida ayol obrazlarining badiiy talqini va uslubiy xususiyatlari.” Innovation and Development, 2026.
6. Eshmatova, Yu. Istiqlol davri o‘zbek qissachiligida ayol ruhiyatining badiiy talqini: filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. — Toshkent, 2020.